

METKA ŠPES

RAZLIKE V KVALITETI BIVALNEGA OKOLJA I"ED TREMI ĆESTNIM DELI CELJA

V mestih se že stoletja koncentrirajo bazične dejavnosti družbe: delo, bivanje, oskrba, izobraževanje itd. Čeprav razvoj v Zadnjih desetletjih nakazuje, da se območje bivanja mestnega prebivalstva vedno bolj oddaljuje od neposrednega območja dela, je kljub temu še vedno velik del mesta namenjen bivanju, ki mora zato ustrezati ekonomskim in ekološkim potrebam mestnega prebivalstva. Gospodarska osnova je za mesto kot celoto večinoma zagotovljena. Ta pa nikakor ni statična, temveč s svojim nenehnim spreminjanjem in razvojem pogojuje vrednost bivalnega okolja in neposredno vpliva na njegove pogoje (kot so onesnaženje zraka in vode, hrup, kakovost hiš, sanacija ruševnih delov, komunalna opremljenost). Oba dejavnika, ekonomski in ekološki, pogojujeta socialni status oziroma standard nrebivalstva (pojem socialnega statusa oziroma standarda vključuje stopnjo razvoja družbe in s tem povezano raven življenja, socialno zadovoljstvo, socialni položaj nrebivalstva itd., s tem pa je povezano nastajanje socialnih skupin (to so skupine ljudi, ki podobno reagirajo navzven, so nosilci osnovnih življenjskih funkcij in prostorskih procesov, njihove reakcije v okolju oziroma njihovo zadovoljstvo se nenehno spreminjajo, glede na potrebe in želje ljudi na določeni stopnji družbenega razvoja).

Razvoj mesta in širjenje urbanizacije ne pomenita, samo fizično rast neke aglomeracije, ampak sprožita številne družbene, ekonomske in socialne premike, ki včasih vodijo k zgoščevanju prebivalstva, na k razseljevanju, v nekaterih skrajnih primerih tudi k segregaciji. Posamezni mestni deli postanejo različno privlačni za bivanje. Ta privlačnost oziroma zadovoljstvo z bivalnim okoljem pa je raztegljiv pojem. Bivalno okolje, ki je za določeno skupino ljudi - socialno skupino skrajno nepriljubeno in neprimerno za bivanje, je lahko za druge sprejemljivo že ob manjših spremembah ali celo brez njih. Običajno je v takem bivalnem okolju ravno cena stanovanja tista, ki privlači določeno skupino ljudi. Cena stanovanja je pravzaprav odraz vrednotenja različnih elementov: poleg stanovanja tudi hiše, nadstropja, mestnega dela, mesta kot celote. Tudi osredotočenje drugih dejavnosti, kot so industrija, promet itd., povzročajo nasprotja z uporabniki bivalnega okolja. Vsi ti procesi vodijo h kakovostnim razlikam nekega bivalnega okolja v mestu in k različnemu zanimanju zanj.

Dobra prometna dostopnost in povezanost omogočata, da se začnejo določene socialne skupine izseljevati iz mestnega jedra v okolico, večkrat tudi v okolje, ki je postalo šele s sodobnimi tehničnimi posegi (hidromelioracije, asfaltiranje cest, razvoj prometnih sredstev) privlačno za bivanje. V mestnem jedru na ostajajo ali pa prihajajo vanj skupine ljudi, ki nimajo denarja ali zanimanja za sanacijo; zato se tam kakovost bivalnega okolja iz leta v leto še slabša.

Osnovni pokazatelji kvalitete slabšega življenjskega okolja so: koncentracija nižjih socialnih skupin, koncentracija ostarelega prebivalstva ali pa mlajših družin, ki si šele ustvarjajo eksistenčno bazo, veliko priseljencev iz podeželja, v primeru slovenskih mest tudi priseljencev iz drugih republik.

KVALITETA BIVALNEGA OKOLJA V TREH MESTNIH DELIH CELJA

Pri raziskavah o kakovosti bivalnega okolja smo si pomagali z naslednjimi pokazatelji: s točkovanjem stanovanj in s površino bivalnega prostora, ki pripada posamezniku.

V raziskavo smo vključili tri mestne dele v Celju, to so:

1. Del krajevne skupnosti Gaberje: Cinkarniška ulica, Delavska ulica, Kidričeva, Kumerdejeva in Kosovelova ulica - to je območje znotraj industrijskega pasu, v neposredni bližini obeh največjih virov onesnaženja okolja: Cinkarne in EMO. Večina hiš je zelo starih, zgrajenih pred letom 1900, zelo slabo opremljenih z elementi, ki so za življenje nujno potrebni: vodovod, kopalnica, stranišče v stanovanju itd.
2. Del krajevne skupnosti Aljažev hrib: Cigaletova ulica, Cesta na grad, Plečnikova ulica, Celestinova in Vilharjeva ulica; to je območje, ki je bilo še med obema vojnoma in takoj po drugi svetovni vojni privlačno bivalno okolje na prisojnem pobočju Aljaževega hriba. O tem pričajo tudi številne hiše vilskega tipa. Danes je to območje pod vplivom zaplinjevanja, naravna vegetacija je močno poškodovana, vrtovi in ostala kulturna vegetacija vztrajajo le ob stalni negi in izboljševanju rastiščnih pogojev. Zanimalo nas je, če ti negativni vplivi spreminjajo tudi zanimanje ljudi za bivalno okolje.
3. Del krajevne skupnosti Ostrožno: Ulica Milke Kerinove, Valjavčeva, Valvazorjeva, Kozakova, Meškova, Pucova, Pohlina, Pregljeva, Sorčanova ulica, Ulica Maksima Gorkega in Menaingerjeva ulica. To je popolnoma novo naselje družinskih hiš. Glavni vzrok, da smo od obsežnejšega področja novo nastalih družinskih hiš v krajevni skupnosti izbrali prav te ulice, je v tem, da so vsi prebivalci priseljenci, zazidalne površine so kupili od skupščine občine Celje, se pravi, da bližina doma, podarjena zemlja in ostali stranski motivi niso igrali prav nobene vloge pri izbiri bivalnega okolja. Območje, kjer se danes razprostirajo nove enodružinske hiše, je bilo pred leti zaradi zamočvirjenih tal še skrajno nepriljavno. Hidromelioracijska dela, nove asfaltne poti, bližina trgovine, šole, vrtca in ne nazadnje bližina delovnega mesta, saj je do središča mesta le dva kilometra, pa je omogočilo, da se je zanimanje za to okolje izredno povečalo.

V raziskavo so bile vključene le tiste družine in posamezniki, ki so lastniki stanovanj ali hiš, ker so le-ti bolj ustvarjalni pri oblikovanju bivalnega okolja, imajo več možnosti za izboljšave ali celo za preselitve. Naša stanovanjstepolitika in zmožnosti še vedno namreč do neke mere omejujejo posameznika pri izbiri stanovanja in s tem bivalnega okolja, kar velja posebno za tiste, ki stanujejo v družbenih stanovanjih. Lastniki hiš ali stanovanja pa se lažje preselijo, če jim sedanje bivalno okolje ne ustreza.

Kot osnovne pokazatelje razmer v omenjenih treh območjih smo vzeli: poklic lastnikov stanovanj oziroma hiš, povprečno starost družin, kvaliteto stanovanja glede na število točk (po evidenci skupščine občine Celje) ter gostoto, oziroma koliko kvadratnih metrov stanovanjske površine odpade na posameznika.

Poklicna struktura lastnikov stanovanj oziroma hiš

območje	brez kvalif.	kvalificirani	obrtniki	uslužbenci + sr. izobr.	višja, visoka izobr.	upokojenci	gospodinje
1. Del KS Gaberje	33,3	33,3		9,5		4,5	18,2
2. Del KS Aljažev hrib	18,8	15,5	13,3	24,4	5,5	14,4	7,7
3. Del KS Ostrožno	1,5	10,7	18,5	46,2	21,5	1,4	

Že prva tabela pokaže na velike razlike med tremi mestnimi d. °i. Po pričakovanju stopa najnižja kvalifikacijska struktura v ospredje v G c^rju, kjer je poleg tega med lastniki hiš tudi visok odstotek gospodinj ir upokojencev Iz primerne starostne strukture prebivalstva vidimo, da so to v glavnem os . reli posamezniki, ki nimajo stvarnih možnosti in tudi ne interesa za prese- litev.

Na Aljaževem hribu je sicer med lastniki hiš največji delež uslužbencev in drugih s srednjo izobrazbo, vendar pa visok odstotek nekvalificiranih in upokojencev ter nižji delež izobražencev kaže na zmanjšanje zanimanja za ta del mesta.

Najugodnejšo izobrazbeno strukturo zasledimo v tretjem območju (Ostrožno). Delež lastnikov hiš brez kvalifikacije oziroma upokojencev je na zadnjem mestu.

Poklicna struktura lastnikov stanovanj oziroma hiš glede na kvaliteto stanovanj

1. območje (Gaberje)

poklic	ocena stanovanja	izredno slabo %	slabo %	primerno S	dobro %	izredno dobro %
brez kvalifikacij		14,2	85,7	.	.	.
kvalificirani obrtniki		.	57,1	42,9	.	-
uslužbenci + sr.izobr. visoka, višja		.	.	100	.	.
upokojenec		.	100	.	.	.
gospodinje		.	100	.	.	-
Skupaj		14,76	71,4	23,8		

2. območje (Aljažev hrib)

brez kvalifikacij			35,3	35,3	29,4	
kvalificirani obrtniki		-	28,5	35,7	35,7	
uslužbenci + sr.izobr. visoka, višja			8/3	8,3	83,3	
upokojenci			27,3	13,6	50,0	9,1
gospodinje			40	40	40	
			61,5	23,1	15,4	
			28,6	42,9	28,6	
Skupaj			32,2	25,6	40	2,2

3. območje (Ostrožno)

brez kvalifikacij				100		
kvalificirani obrtniki					100	
uslužbenci + sr.izob-r. visoka, višja				3,33	83,3	16,6
upokojenci					96,6	
gospodinje					85,7	14,2
					100	
Skupaj				3,1	90,8	6,1

Točkovanja (ocene) stanovanj so združene v naslednje kategorije:

- izredno slaba stanovanja od 0 - 30 točk,
- slaba stanovanja od 31 - 80 točk,
- primerna stanovanja od 81 - 100 točk,
- dobra stanovanja od 101 - 130 točk in
- izredno dobra stanovanja nad 131 točk.

Pri točkovanju stanovanj so upoštevali vse elemente urejenega bivalnega okolja (površina in starost stanovanja, tekoča voda, kopalnica, stranišče, kvaliteta zgradbe, kvaliteta okolja).

Od obravnavanih treh mestnih delov je samo ulicam v Gaberju priznано, da so v plinskem dosegu (onesnaženje zraka je prek dovoljene mere), ne pa tudi lastnikom hiš oziroma stanovanj na Aljaževem hribu, čeprav se pri pregledu predlogov za točkovanje, ki ga predloži vsak posameznik, zelo pogosto pojavi zahteva po odbitku točk zaradi močno onesnaženega zraka.

Kar 71 odstotkov vseh stanovanj v prvem območju odpade v kategorijo slabih stanovanj, dobrih ali izredno dobrih stanovanj pa sploh ni.

23 odstotkov stanovanj, kolikor jih je v kategoriji primerno, je porazdeljenih med kvalificirane delavce in tiste s srednjo izobrazbo, slaba in izredno slaba stanovanja pa so v lasti nekvalificiranih delavcev, upokojencev in gospodinj.

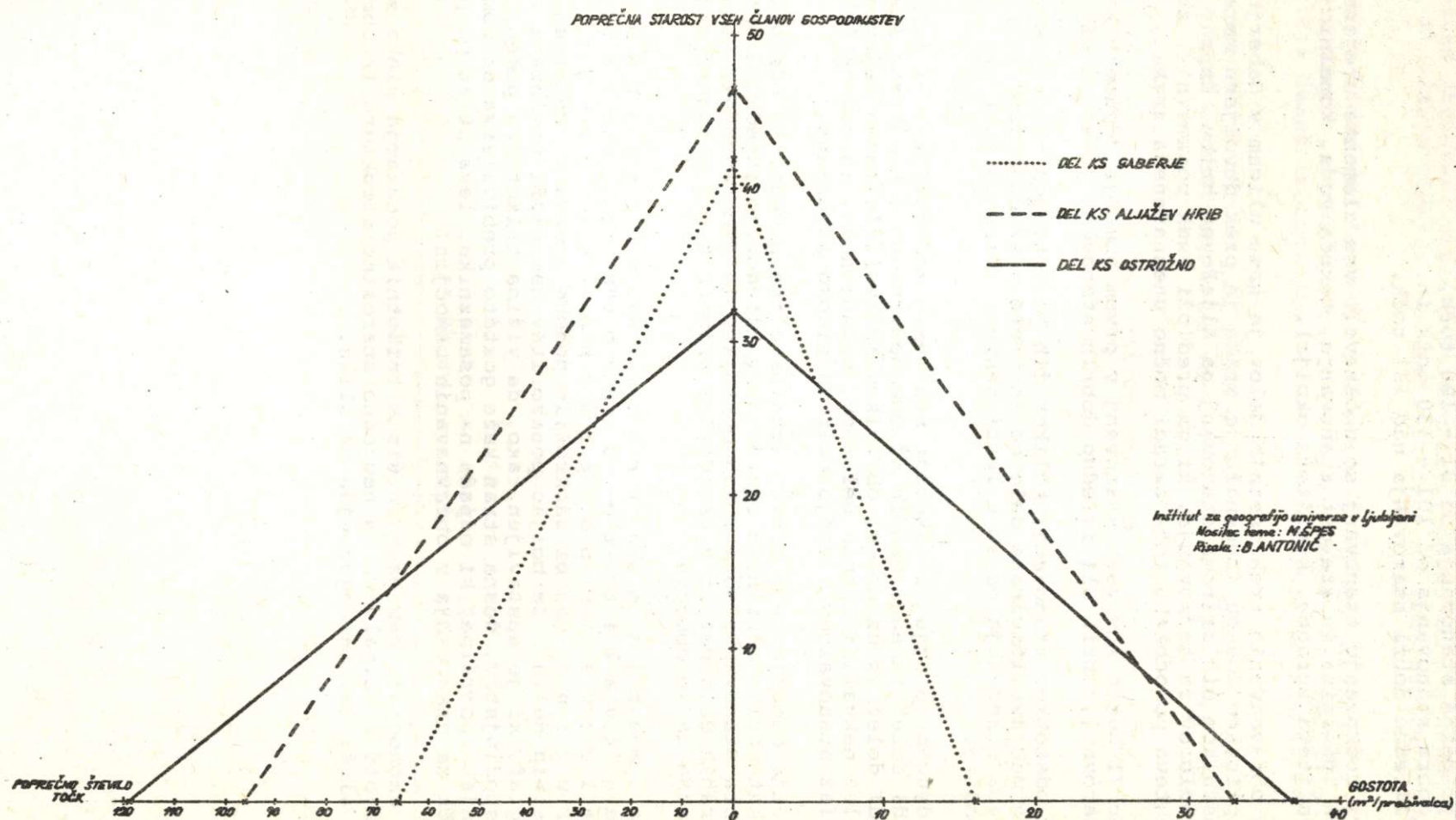
V drugem območju je kakovost stanovanj zadovoljiva, ni izrazito slabih in tudi delež izredno dobrih ni omembe vreden. S kvaliteto stanovanj naraščad tudi delež uslužbencev, obrtnikov in kvalificiranih delavcev, manjša pa se delež nekvalificiranih delavcev, upokojencev, in kar je še posebej zanimivo, delež stanovalcev z višjo oziroma visoko izobrazbo.

Tretje območje je v bistvu zrcalna slika prvega. 90 odstotkov stanovanj spada v kategorijo dobrih, 6 odstotkov v kategorijo izredno dobrih. Vsa ta izredno dobra stanovanja so v rokah obrtnikov in izobražencev. Stanovanja nekvalificiranih delavcev so v kategoriji primernih, ta kategorija je obenem tudi najslabša za to območje.

Razmerje med tremi komponentami, to je med kvaliteto stanovanj, gostoto prebivalstva in povprečno starostjo članov družine naj bi zaokrožilo podobo stanja v vseh treh obravnavanih mestnih delih. Za boljšo ponazoritev nam služi priloženi trostranični ekonograf, ki je sestavljen tako, da višina trikotnika pomeni povprečno starost gospodinjstev, desna stran kaže gostoto prebivalstva oziroma velikost stanovanjske površine, ki odpade na posameznika, leva stran pa povprečno število točk za stanovanja v obravnavanih območjih.

Na ekonografu nam ozek in visok trikotnik ponazarja slaba stanovanja, visoko gostoto prebivalstva in neugodno starostno strukturo in obratno, čim nižji in širši je, tem ugodnejša je slika.

EKONOGRAF RAZMERJA MED POPREČNO STAROSTJO VSEH ČLANOV V GOSPODINSTVIH, VELIKOSTJO STANOVANJSKEGA PROSTORA
NA PREBIVALCA IN KVALITETO STANOVANJ

Povprečna starost gospodinjstev, kvaliteta stanovanj in gostota prebivalstva v treh mestnih delih Celja

območje	povprečna starost vseh gospod.	povprečna gostota m ² /preb.	povprečno število točk
Gaberje	41,6	16,08	66
Aljažev hrib	46,8	33,0	96
Ostrožno	31,9	37,0	119

Na grafikonu zopet stopata v ospredje obe skrajnosti: ozek in visok ekonomski graf za Gaberje je odraz slabega bivalnega okolja, zmerne povprečne starosti vseh prebivalcev v zasebnih hišah oziroma stanovanjih ter velike gostote. Nasprotno pa je zelo širok in nizek ekonomski graf za Ostrožno odraz dobrih stanovanj, majhne gostote, povprečna starost vseh prebivalcev pa je komaj 32 let. Za Gaberje je potrebno še dodati, da je razmeroma ugodna povprečna starost vseh prebivalcev v tem območju zaradi zelo mladih družin, ki ekonomsko še niso dovolj močne in si šele ustvarjajo osnove za vertikalne in horizontalne premike, srednja starostna skupina (30 - 40 let), ko je prebivalstvo najbolj mobilno, je slabše zastopana, večji pa je spet delež ostarelih družin ali posameznikov.

Najvišja povprečna starost prebivalcev je na Aljaževem hribu, kjer je ugodna tudi gostota prebivalstva, ki pa je po drugi strani zopet odraz zmanjšane zanimanja določenih skupin ljudi za bivanje v tem okolju, saj je 29 odstotkov vseh stanovanj v tem območju v lasti gospodinjstev z dvema oziroma z enim članom, povprečna starost teh gospodinjstev je kar 59 let.

Iz pričujočih preglednih analiz treh mestnih območij v Celju, za katera pa ne bi mogli trditi, da gre za izjemne ali za skrajne primere (verjetno bi podobne ali še bolj kontrastne slike dobili pri primerjavi starega mestnega jedra ali Ceste v Laško z naseljem novih družinskih hiš na Golovcu), lahko zaključimo, da se heterogenost kvalitete bivalnega okolja v mestu še povečuje, da razvojne težnje ne vodijo k izenačevanju bivalnih pogojev. Neenakosti območja bivanja močno vplivajo na življenje ljudi, vendar pa te neenakosti v naši družbi nimajo razrednega značaja, se pravi, da se z ustreznimi družbenimi posegi kvaliteta bivalnega okolja lahko izboljša. Vsi ostali premiki, s tem mislimo vertikalno oziroma socialno mobilnost, ki ji sledi še horizontalna, so le začaran krog. Na izpraznjeno mesto se namreč naseljujejo nižje socialne skupine in tako bivalno okolje, s socialnim dvigom določene skupine ljudi in z njihovo izselitvijo, ne pridobi na kakovosti. Nekateri sociologi se zavzemajo za preprečevanje neenakosti v kakovosti bivalnega okolja znotraj mestnih delov z mešanjem socialnih skupin. Menim, da bi bila takšna rešitev zelo kratkotrajna, saj vemo, da je bistvo razlik med socialnimi skupinami prav različno reagiranje in različen interes za bivanje v določenem okolju» Sicer pa tudi raziskave potrjujejo, da se v mestnih delih z enako kvaliteto zbirajo iste socialne skupine.

REAGIRANJE PREBIVALSTVA TREH RAZISKANIH MESTNIH DELOV IN NJIHOVI ODNOSI DO ŽIVLJENJSKEGA OKOLJA TER OSEBNEGA IN DRUŽBENEGA STANDARDA

Opredelitev socialnega statusa posameznih skupin ljudi in njihov odnos do dela, razvedrila in življenja v določenem bivalnem okolju je najprimernejša s primerjalno metodo, saj se je sicer težko dokopati do stvarnih števil oziroma pokazateljev. UNRISD (United Nations Research Institute for Social Development) je na podlagi raziskovanj pripravil seznam devetih osnovnih elementov, ki naj jih družba zagotavlja vsakemu posamezniku, da le-ta doseže normalni socialni status, oziroma standard; to pomeni, da so zadoščene trenutne potrebe in stvarne želje posameznika oziroma skupnosti. Ta socialni

status oziroma standard seveda ni statičen, ampak se z razvojem in spremembami v družbi nenehno spreminja. Seznam teh devetih elementov je tale:

- zadoščene potrebe po prehranjevanju,
- zadoščene potrebe po bivanju,
- zdravstveno varstvo,
- možnosti kvalitetne vzgoje in izobraževanja,
- prosti čas, rekreacija, možnosti izrabe kulturnih in umetniških dobrin (izključen je čas, porabljen za pot na delo in domov, čas spanja in čas nujnih vsakodnevnih domačih opravil),
- varnost (politična in ekonomska),
- socialna varnost,
- zdravo življenjsko okolje,
- finančne možnosti za zadovoljevanje "višjih" potreb, pri tem pa so izključena finančna sredstva za preživetje.

Razumljivo je, da ta okvir, ki je izredno ohlapen, ne upošteva posebnosti posameznih družbenih ureditev in različnih stopenj razvoja. Vendar smo na njihovi podlagi pripravili vprašalnik, ki smo ga poslali družinam v treh omejenih mestnih delih. V njem smo iz zgornje sheme izpustili elemente, ki jih posameznikom zagotavlja naša ustava, anketa pa je prirejena tako, da z njo ugotovimo odnos prebivalcev v treh, po kvaliteti bivalnega okolja, po poklicni in deloma starostni strukturi prebivalstva različnih območij do bivalnega okolja, do osebnega in družbenega standarda in razlike med njimi.

V anketi je vsaka družina ocenjevala vrednost posameznih prvin z ocenami od 1 do 10, s tem da ima najpomembnejši element oceno 10. Dva elementa nista mogla biti enako ocenjena. Vsaka družina je imela možnost ocenjevati vrednost naslednjih desetih elementov:

1. Pogoji za bivanja (število sob, starost stanovanja, tekoča voda v stanovanju, sanitarije, garaža, vrt).
2. Okolica oziroma sosedje (čisto okolje, opremljenost okolice, prijateljske vezi s sosedi).
3. Zdravstveno stanje (možnosti za uporabo zdravstvenih uslug, zdrava okolica brez nevarnosti obolenj ali okužbe).
4. Možnosti in pogoji za izobraževanje (možnosti obiskovanja zelenih šol, vrtcev, internatov).
5. Zadovoljstvo z zaposlitvijo (kako ste zadovoljni z delom, ki ga opravljate, ali je zanimivo ipd.).
6. Družinsko življenje (normalni odnosi in vezi v družini).
7. Pomen socialnega statusa (kaj si ostali ljudje mislijo o vas, njihovo spoštovanje, vaš položaj v skupnosti).
8. Možnosti in pogoji za oddih in rekreacijo (park, gledališče, kino, športni centri in ali imate čas, da se posvečate vsem tem dejavnostim).
9. Trdna in varna družba, v kateri živite (družba brez mnogo kriminala, zagotovljena varnost in vse pravice v združenem delu ter krajevni skupnosti).
10. Finančno stanje (življenje brez stalnih finančnih težav).

Povprečna ocena vseh desetih elementov za tri raziskane mestne dele

	Povprečno število točk		
	Gaberje	Aljažev hrib	Ostrožno
1. Pogoji za bivanje	7,4	7,7	7,7
2. Okolica oziroma sosedje	5,9	4,9	4,9
3. Zdravstveno stanje	7,3	7,5	7,5
4. Možnosti za izobr.	5,4	4,6	3,7
5. Zadovoljstvo z zaposlitvijo	5,7	6,2	5,0
6. Družinsko življenje	6,9	7,5	8,0
7. Socialni status	4,2	5,3	3,5
8. Možnosti in pogoji za rekr.	2,7	4,0	3,2
9. Trdna in varna družba	5,7	6,2	6,9
10. Finančno stanje	5,0	4,5	6,0

Pričakovanih večjih razlik pri odzivanju prebivalstva oziroma v povprečnih ocenah v treh, po kvaliteti bivalnega okolja tako različnih mestnih delov, pravzaprav ni. Skupno vsem je, da so prebivalci precej zaprti v ožje družinske okvire, največ jim pomenijo urejeno družinsko življenje in urejeni pogoji za bivanje, toda le najožje bivalno okolje, ki ga sestavlja samo stanovanje oziroma hiša, medtem ko jih širša okolica ne zanima dosti. Malo zanimanja za okolico je posebno v tretjem, najkvalitetnejšem območju (Ostrožno). Domnevamo lahko, da se v tem odraža tako dobro počutje v okolju, da ljudje element zanimanja za okolico enostavno zanemarijo. To potrjuje tudi podatek, da so prebivalci Gaberja postavili vprašanje neurejene okolice na četrto mesto, kar pomeni, da jih vsakodnevni problemi in težave prisilijo, da premišlujejo tudi o širšem bivalnem okolju.

S posebno anketo, ki je bila opravljena le v Gaberju, smo še ugotovili, da jih v okolju najbolj moti slab zrak; kar 164 družin je med elementi, ki jih najbolj moti v okolju, postavilo na prvo mesti slab zrak, 60 družin neurejeno okolico, manj vzrokov za slabo počutje v okolju pripisujejo slabi komunalni opremljenosti, nekatere pa motijo tudi sosedje. Pri pregledu anket se je izkazalo, da predvsem staro avtohtono prebivalstvo ni zadovoljno s sosedi in to najpogosteje s prebivalci lesenih barak, kjer prebivajo priseljenci iz drugih republik.

Prebivalcem vseh treh mestnih delov je skupno tudi nezanimanje za nekatere oblike družbenega standarda, kot sta izobraževanje in rekreacija, zelo malo jim pomeni tudi socialni status oziroma njihovo mesto v družbi. Večja razlika v skupni oceni je pri vprašanju o trdni in varni družbi. Le prebivalci tretjega območja se bolj zavedajo, da bi brez miru, trdne družbe in pravic, ki jih vsakemu posamezniku zagotavlja naša ureditev, le težko govorili tudi o drugih oblikah zadovoljstva.

VIRI:

1. Be Coates, R.J. Johnston, P.L. Knox: Geography and Inequality, Oxford University Press 1977.
2. Zdravko Mlinar: Ekološke koncepcije, prostorsko-družbene spremembe in razvoj, Teorija in praksa, Ljubljana 1976/11 (str. 98-195).
3. Rudi Jakhel: Urbanistično planiranje in dealienacija, Teorija in praksa, Ljubljana 1977/4 (str. 383-400).
4. Dušica Sefaragid: Stanovanje kao pok zatelj socialne segregacije u Zagrebačkom prostoru, Sociologija sela, Cent ir za sociologijo sela, grada i prostora, Inštitut za družbena istraživanj l Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1975/47-48 (str. 73-81).